

J. 1951 erschien in Buchform seine Abhandlung »Slowenische Sagen vom König Matjaž«, die für die Erzählforschung ähnliche Bedeutung hat als die Studie von der Schönen Vida für die Volksliedforschung. Die folgenden Jahre wurden fast ausschließlich den Sagen und Märchen gewidmet. Er schrieb darüber in Fachzeitschriften und referierte auf den internationalen Kongressen.

Prof. Grafenauer war jedoch kein Bücherwurm. Bis in das hohe Alter frisch und jugendlich, hatte er Interesse für alle aktuelle Fragen slowenischer Folkloristik. Im J. 1951 wurde er zum Vorstand des neugegründeten Instituts für slowenische Volkskunde (sein Arbeitsfeld wurde die Erzähl- und Brauchforschung) bei der Slowenischen Akademie der Wissenschaft und Kunst in Ljubljana ernannt. Sich voll bewusst, wie wichtig für die wissenschaftliche Arbeit gute Beziehungen unter den Kollegen, besonders der Nachbarländer sind, gründete er 1956 die freie Arbeitsgemeinschaft »Alpes Orientales«, deren regelmässige Zusammenkünfte schon bedeutende Ergebnisse gebracht haben.

Kurz vor dem Tode kehrte er zu seiner ersten Liebe, zum Volksliede zurück. Seine eigenen und fremden neuen Forschungsergebnisse forderten — so glaubte er — eine zweite, überarbeitete Ausgabe der Studie über die Ballade von der Schönen Vida. Auch die Abhandlung über den Reumigen Sünder wurde sorgfältig überprüft und erweitert. Schliesslich zog ihn noch das Legendenlied von Maria und dem Fährmann an. Es wurde ihm gegeben, das Manuskript druckfertig zu machen, die Veröffentlichung der drei Bücher konnte er nicht mehr erleben, denn seine Kräfte liessen mehr und mehr nach.

Als sich das Jahr 1964 zu Ende neigte, lief auch die Uhr seines Lebens ab. Sein Körper wurde der Erde übergeben, doch sein Geist blieb in der Erinnerung seiner Kollegen lebendig und seine Werke wurden ihm zum unzerstörbaren Denkmal.

DR. FRANČEK KOS

Naša revija je bila že v tisku, ko nas je vse presenetila vest o smrti dr. F. Kosa. Nekaj dni pred tem smo skupaj snovali razstavo sodobne japonske keramike iz njegove bogate zbirke. Napisal je že tudi za katalog razpravi »Razvoj japonske keramike« in »Japonska sodobna keramika.« Toda zastoj smo čakali avtorja, da bi prebral krtačne odtise v tiskarni. Zastoj bomo čakali odslej dr. Kosa, da bi še prišel v muzej s svojimi predlogi in koristnimi nasveti. Zadnje čase je semkaj spet rad prihajal. Tu se je počutil pravzaprav kot doma, saj je prav v Etnografskem muzeju leta 1937 začel svojo prvo službo kot kustos pripravnik. Rojen je bil leta 1912 v Mariboru. V Ljubljani je študiral umetnostno zgodovino in je bil učenec prof. Cankarja. V muzeju je prevzel področje ljudske umetnosti, razen tega pa je moral voditi tudi administrativne posle in opravljati vse ostalo tekoče delo. Kljub temu pa se je z mladeniškim poletom z vsemi svojimi silami vrgel v znanstveno delo. Jasno, kot umetnostnega zgodovinarja je mikala predvsem ljudska umetnost, in to je znal pravilno, visoko vrednotiti. Njegovo prvo večje znanstvene delo, v katerem niha med umetnostno zgodovino in ljudsko umetnostjo je bila študija »Ornamentika lesenih poslikanih stropov v cerkvah na Slovenskem«, s katero si je tudi zaslužil naziv doktorja znanosti. Z umetnostnozgodovinskega vidika je dr. Kos nakazal rešitve za vprašanja, ki jih samo

slovensko narodopisje tedaj še ni moglo rešiti. S to svojo razpravo je odkril in znanstveno postavil v pravilno luč zelo pomembno, takrat še tudi drugod po svetu premalo opazno gradivo. Tako je bil prvi pri nas, ki je opozoril brez romantične zanesenosti, temveč na podlagi temeljite znanstvene analize na pomembno mesto slovenske ljudske umetnosti v okviru ljudske umetnosti srednje Evrope in v okviru umetnosti sploh. Pozneje je izšlo še več njegovih razprav v Etnologu. Njegova študija o slovenski kmečki skrinji¹ je še do danes ostala edino večje delo te zvrsti. V tej razpravi je dr. Kos obdelal predvsem muzejsko gradivo in prikazal posamezne značilne tipe skrinj. Omenimo naj še njegovo analizo Gasparijeve slike Slovenska stavba.² Tudi njegove kritike posameznih etnografskih del so izredno temeljite in polemične. To so že drobne analize posameznih pojavov, ki jih je dr. Kos skrbno razčlenil, dokumentiral, dopolnjeval s svojimi mislimi.

Taka je ocena Kočevskega zbornika,³ ali pa kritika Grebenčevega dela o modernem slovenskem pohištvu in narodnih motivih.⁴ Ugotovitve, ki jih je takrat sicer še mlad znanstvenik izredno kritično zapisal veljajo še dandanes. Podobna je njegova kritika knjige »Slovenski domovi« od J. Karlovška.⁵ V kritiki knjige Paola Toschi-ja⁶ je tudi za Slovence zastavil takrat še posebno aktualno vprašanje razlikovanja »narodnega« in »ljudskega« ter se odločno postavil za to, da bo pri tem treba »... marsikaj starega revidirati...«. Članki v Etnologu nam odkrivajo, kako je v Frančku Kosu rasel ob umetnostnem zgodovinarju vedno bolj tudi vsestransko razgledan in kritično usmerjen etnograf. Delal je z izredno vztrajnostjo: pripravljal je razpravo o slikah na steklu, intenzivno je preučeval panjske končnice, razen tega pa je bil kustos dr. Kos tudi prvi, ki je v Etnografskem muzeju z vso znanstveno temeljitostjo inventariziral predmete in to tako strokovno, pazljivo in natančno, da nam je v tem vsem še danes za zgled.

Številne načrte za nadaljnje znanstveno delo dr. Kosa so prekinili vojni časi. Že na univerzi v Ljubljani se je kot študent opredelil in sodeloval v naprednem študentskem gibanju. V najbolj težkih dneh leta 1941 je začel delati v ilegalni »Založbi« tu v stavbi našega muzeja. Pomagal je pri zbiranju orožja in zaupnega gradiva, pri skrivanju preganjanih tovarišev. Leta 1943 je moral na novo in nevarno nalogo v tujino. Pozneje se je vrnil v osvobojeni Beograd, kjer je bil med pionirji naše diplomacije.

¹ Slovenska kmečka skrinja. E XIV, 1942, str. 53—73.

² Slovenska svatba. E XII, 1939, str. 145—151.

³ Kočevski zbornik. E XII, 1939, str. 161—164.

⁴ Kritika dela O. Grebenč »Moderno slovensko pohištvo po narodnih motivih«. E XIII, 1940, str. 175—176.

⁵ Kritika dela Jože Karlovšek »Slovenski domovi«, Ljubljana 1939. E XIII, 1940, str. 177—179.

⁶ Paolo Toschi, Guida allo studio delle tradizioni popolari. E XIV, 1942, str. 117—119.

Vsa leta po vojni je delal v diplomatski službi. Med drugim je bil naš veleposlanik v Švici in pozneje na Japonskem. Toda kljub odgovornim dolžnostim diplomata je dr. Kos redno spremljal nova dognanja na področju umetnostne zgodovine in etnologije. Ob svojem službovanju na Japonskem je na svojih številnih potovanjih po tej deželi kot vsestransko razgledan umetnostni zgodovinar preučeval tudi japonsko umetnost in z izbrušenim estetskim okusom skupaj s svojo soprogo zbiral predmete japonske umetnosti. Tako je nastala bogata, skrbno izbrana zbirka japonske sodobne keramike in japonskega slikarstva.

Del te zbirke smo nameravali letos oktobra razstaviti na gradu Goričane. Toda namesto srečanja na otvoritvi razstave smo se morali 30. septembra na ljubljanskem pokopališču posloviti za vedno od ambasadorja in tudi nekdanjega vestnega kustosa Etnografskega muzeja, dobrega poznavalca naše ljudske umetnosti, od izrednega in vsestransko razgledanega človeka dr. Frančka Kosa.

Boris Kuhar

RÉSUMÉ

DR. FRANČEK KOS

C'est vers la fin du mois de septembre de cette année que mourut Franček Kos, historien de l'art, ethnographe, diplomate et ambassadeur. En 1937, il entra en fonction de conservateur-aspirant au Musée d'Ethnographie de Ljubljana. Sa première scientifique fut l'étude sous le titre »L'ornementation des plafonds de bois peints des églises slovènes«. Basé sur une analyse scientifique approfondie, il a décerné à l'art populaire slovène une place importante dans le cadre de l'art populaire centro-européen et de l'art général. Parmi ses études issues plus tard dans la revue »Etnolog«, la plus en vue est celle sur les bahuts paysans slovènes. Outre cela, il s'intéressait aussi aux peintures sur verre et sur les ruches. En 1941, il s'engagea dans le mouvement de la libération nationale et entra, après la guerre, en diplomatie où il travailla jusqu'à sa mort. Ambassadeur au Japon, il étudia l'art japonais et rassembla, ensemble avec sa femme, une collection exquise de céramique contemporaine et de peintures japonaises. L'année prochaine, cette collection sera exposée au Musée des cultures exotiques au château de Goričane.

JOŽE KARLOVŠEK

Zaradi redakcijskih težav naša revija lahko šele v tej številki objavi skromen nekrolog o človeku, ki se je nesebično ves predal naši ljudski umetnosti, predvsem ornamentiki. V zadnji številki »Slovenskega etnografa« je bil še objavljen njegov članek »Funkcija ornamenta in naš čas«. V tej svoji razpravi je Karlovšek razvil svojo tezo, da je ornament ogledalo najboljšega iz kolektivne ljudske umetnosti.